

*Metsänjalostussäätiön toiminnanjohtaja Matti Haapasen puhe Haapastensyrjän 50-vuotisjuhlissa
24.8.2011*

HAAPASTENSYRJÄ – 50 VUOTTA METSÄNJALOSTUSTA

Arvoisat juhlavieraat,

Haapastensyrjä on pieni kooltaan, mutta täällä on saatu aikaan suuria asioita. Tuskinpa löytyy maastamme toista paikkaa, jossa tehdyn työn tulokset vaikuttaisivat metsissämme yhtä laajasti ja pitkäaikaisesti kuin Haapastensyrjässä viisikymmentä vuotta jatkuneen metsäpuiden jalostustyön.

Haapastensyrjän synty nivoutuu suomalaisen metsänjalostuksen ensiaskeliin, jotka otettiin jo aikaisemmin, pian sotien jälkeen. Raskaat sotakorvaukset ja metsäteollisuuden laajentuminen johtivat hakkuiden nopeaan lisääntymisen, mikä synnytti huolen puuraaka-aineen riittämisestä. Havahduttiin siihen, että metsien hoitaminen hyvin ei yksin riitä — tarvitaan voimaperäistä puun tuottamista, metsänviljelyä sanan varsinaisessa merkityksessä. Jo tuolloin tunnettiin viljelykasvien ja kotieläinten jalostuksessa saadut erinomaiset tulokset. Ne vahvistivat käsitystä siitä, että myös metsäpuiden jalostuksessa olisi runsaasti mahdollisuuksia metsien puuntuotannon kohottamiseksi. Samaan aikaan syntyi huoli harsintatyyppisten poimintahakkuiden aiheuttamista vahingoista. Silloiset eturivin metsämiehemme totesivat, että on viimeinen hetki torjua metsiemme muuttuminen jätemetsiksi myös geneettisessä mielessä. Tämä voitiin tehdä pelastamalla ja ottamalla hyötykäyttöön luonnon metsien jäljellä oleva paras perintöaines.

Metsänjalostusta lähti maassamme edistämään 1940-luvun lopulla perustettu Metsäpuiden rodunjalostussäätiö. Harsinnalta säästyneitä parhaita metsiköitä merkittiin siemenkeräysmetsiköiksi ja parhaita puita pluspuiksi. Metsiköistä hankituista siemenistä Säätiö tuotti metsänviljelyyn maankuuluja rotutaimia Hämeenlinnassa sijaitsevalla Vanajan taimitarhalla. Toiminnan laajeneminen vaati kuitenkin suurempia tiloja kuin mitä Vanajalla oli tarjota. Avuksi tuli Osuuskassojen Keskus Oy, joka osti täältä Lopelta lähes 200 hehtaarin tilan ja antoi sen Metsänjalostussäätiölle vuokralle metsänjalostustoiminnan käynnistämiseksi. Pankin perimää vuokraa ei voinut moittia liian korkeaksi, olihan se vain yksi markka vuodessa koko suurtilasta. Tämäkin kertoo

siitä, millaisia odotuksia koko yhteiskunnassa tuolloin pantiin metsänjalostukseen ja kuinka sen ajan pankkimiehet vielä epäröimättä panivat isänmaan edun oman edun tavoittelun edelle.

Haapastensyrjän perustaminen merkitsi Suomen metsänjalostuksessa käännekohtaa. Ensimmäistä kertaa maahamme syntyivät kunnolliset edellytykset risteytyksiin, testaukseen, valintaan ja siemenviljelyyn perustuvan jalostustyön harjoittamiselle. Tässä työssä lähdettiin liikkeelle lähes puhtaalta pöydältä. Naapurimaassamme Ruotsissa metsänjalostukseen oli ryhdytty jo ennen sotia, mutta siellä, kuten muuallakaan maailmassa ei oltu vielä tuohon aikaan edetty tässä työssä kovin pitkälle. Esimerkit ja vertailukohdat käytännön jalostuksen toteuttamisesta olivat siten harvassa. Tietojen ja kokemusten puutteen korvasi päättäväinen pioneerihenki ja innostus. Tämä on ymmärrettävää, pääsiväthän nuoret ihmiset täällä aloittamaan kokonaan uuden luvun kirjoittamisen maamme metsätalouden historiaan.

Alusta pitäen Haapastensyrjälle ovat olleet tunnusomaisia luovuus ja ennakkoluulottomuus. Täällä on keksitty ja kehitetty valmiiksi tuotteiksi lukuisat metsänjalostuksen ja taimitarhatekniikan työmenetelmät ja välineet. Innovaattoreista legendaarisin on Metsänjalostussäätiön entinen työnjohtaja Markku Pitkäniitty. Hänen ehtymättömästä ideapankistaan syntyivät muun muassa pitkien puiden mittaamiseen soveltuva teleskooppimitta, tarratikapuut, vartteiden nostolapio, paljasjuuritaimien nostokone, taimikennojen pesuri ja monet muuta jalostus- ja taimitarhatyötä helpottavat keksinnöt. Laajimmalle innovaatioista levisi metsänhoitaja Usko Leskisen ideoima ja patentoima muovikasvihuone. Yhdistettynä kasvuturpeen käyttöönottoon Leskisen keksintö mullisti 1960-luvun alussa parissa vuodessa koko metsätaimien kasvatuksen Suomessa. Muovihuone-kasvuturvetekniikka levisi täältä nopeasti käyttöön Pohjoismaihin ja muualle ulkomaille. Toimitettiinpa muovihuoneita Haapastensyrjästä myöhemmin aina Kiinaan asti. Muovihuonekeksintö teki mahdolliseksi kaiken maamme koivunviljelyssä tarvittavan siemenen tuottamisen sisätiloissa pienellä pinta-alalla. Muovinalaisen metsäpuiden siemenviljelyn alalla Suomi onkin täällä Haapastensyrjässä tehdyn kehitystyön ansiosta ollut edelläkävijä ja esikuva koko maailmassa.

Metsänjalostussäätiössä pyrittiin jalostuksen nopeuttamiseen ja jalostusvoittojen viemiseen käytäntöön mahdollisimman laajasti. Haapastensyrjässä otettiin jo 1970-luvulla käyttöön vauhtikasvatusmenetelmä, jonka avulla taimet saadaan kasvamaan samana vuonna kaksi kasvukautta ja koivun taimi venymään jopa nelimetriseksi yhden vuoden aikana. Lisäksi Haapastensyrjässä on tehty 1960-luvulta alkaen urauurtavaa työtä metsäpuiden kasvullisen lisäyksen menetelmien kehittämiseksi. Vaikka lopulta kävi samoin kuin naapurimaissammekin, eikä kalliimmista kloonitaimista tullut menestysartikkeliä, saadut kokemukset ovat säilyttäneet arvonsa. Tämä on huomattu nyt,

kun Haapastensyrjässä on tauon jälkeen aloitettu uudelleen kuusen ja hybridihaavan pistokas- ja solukkotaimien tuottaminen jalostusohjelman käyttöön.

Haapastensyrjässä otetut edistysaskelet herättivät nopeasti huomiota myös Suomen ulkopuolella. Täältä tultiin ammentamaan oppia ja kokemuksia ympäri maailmaa.

Esimerkiksi vuonna 1971 jalostuskeskukseen kävi tutustumassa 2500 vierasta, joista 300 oli ulkomailta 32 eri maasta. Pian amerikkalaisiin metsänjalostuksen oppikirjoihin alkoi ilmestyä kuvauksia Haapastensyrjästä, tuosta kaukaiseen pohjolaan ilmestyneestä hankalasti lausuttavasta metsänjalostuksen malliasemasta.

Myös kotimaassa tietoisuus metsänjalostuksen tuloksista ja viljelytaimien perinnöllisen laadun merkityksestä alkoi lisääntyä Metsänjalostussäätiön tehokkaan tiedotustoiminnan johdosta. Metsänjalostuksen ilosanoman julistajana ansioitui varsinkin Metsänjalostussäätiötä jalostusjohtajana ja myöhemmän toiminnanjohtajana luotsannut Lauri Kärki. Kärki oli myös innokas jalostuksen nopeuttamiseen tähtäävien uusien menetelmien, ennen muuta hybridijalostuksen ja varhaistestauksen kokeilija. Kenties pysyvimmän jäljen tämän päivän metsänjalostukseen on jättänyt hänen maatalouskasvien jalostuksesta metsäpuille soveltamansa ajatus puun ihannetyypistä jalostusvalinnan tavoitteena. Lauri Kärjen työtä Metsänjalostussäätiön toiminnanjohtajana jatkoi Antti Isoaho, joka poistui keskuudestamme viime vuonna. Erinomaisen taitavana verkottujana ja varainhankkijana Antti teki tärkeää työtä Säätiön ja samalla Haapastensyrjän jatkuvuuden turvaajana. Häntä toiminnanjohtajana seurannut Jouni Mikola puolestaan jää historiaan männyn pluspuiden valtaisan jälkeläistestausurakan läpiviejänä. Hän kantoi myös Säätiön puolesta vastuun metsänjalostustoiminnan vaiherikkaasta uudelleenjärjestelystä 1990-luvun varmasti raskainakin vuosina. Jounin ansiota on, että Haapastensyrjä tunnetaan edelleen Suomen metsänjalostustoiminnan keskuspaikkana, vaikka lippu salossa onkin nyt vaihtunut toiseen.

Haapastensyrjästä puhuttaessa ei voida jättää mainitsematta sen keskeistä roolia ensimmäisen polven siemenviljelysten perustamisessa. Valtiovaltamme otti jo 1960-luvun alussa kunnianhimoiseksi tavoitteeksi pääpuulajiemme siemenhuollon nostaminen geneettisesti aivan uudelle tasolle. Pääteltiin aivan oikein, että siemenen kerääminen hyvälaatuisista luonnonmetsiköistä ei johda haluttuihin kasvuparannuksiin, vaan jalostettua siementä on ryhdyttävä määrätietoisesti tuottamaan luonnonmetsistä valittujen erinomaisten pluspuiden avulla. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa täällä Haapastensyrjässä sijaitsi maailman suurin varttamistyömaa, jossa satojen työntekijöiden voimin tuotettiin käsityönä yli kaksi miljoonaa pluspuiden vartetta männyn ja kuusen siemenviljelyksiin. Vanhoista valokuvista näkyy, miten koko nykyinen tarha-alue oli tuolloin muovihuoneiden peitossa. Tätä Haapastensyrjässä toteutettua valtavaa voimaponnistusta on kiittäminen siitä, että Suomessa on jo kolmen vuosikymmenen

ajan ollut metsänviljelyyn saatavilla perinnöllisiltään ominaisuuksiltaan metsikkökeräyssiementä huomattavasti laadukkaampaa siemenviljelyssiementä, ja metsänjalostuksen tulokset ovat sen myötä levinneet sadoille tuhansille metsähehtaareille. Uusimpien kenttäkoetulosten perusteella jalostettuun siemenviljelyssiemeneen asetetut suuret toiveet eivät pelkästään tule lunastetuksi, vaan tulokset ovat jopa odotuksiakin parempia.

Tässä yhteydessä on paikallaan mainita, että vartteiden tuottaminen siemenviljelyksille on edelleen yksi Haapastensyrjän perustehtäviä, ja samalla eräs Metsäntutkimuslaitokselle parhaiten tuloa tuottavista asiakasrahoitteisista toiminnoista. Nykyisin vartettavat pluspuut ovat käyneet jalostustyössä läpi huolellisen valintaseulan läpi, ja ne hyödynnetään maa- ja metsätalousministeriön siemenhuolto-ohjelman mukaisesti perustettavissa korkeamman jalostusasteen valiosiemenviljelyksissä. Nykyisen valtakunnallisen siemenhuolto-ohjelman tavoitteena on lähes kaiken metsänviljelyaineiston tuottaminen valiosiemeneistä. Ensimmäiset sadot valiosiemenviljelyksistä on jo kerätty, ja huippulaatuisten valiosiemenen yleistymisen myötä metsänviljelyssä käytettävä siemen- ja taimiaineisto tulee meillä Suomessa olemaan geneettisesti korkeatasoisempaa kuin missään muualla Euroopassa. Siemenkeräysmetsistä valiosiemenviljelyksiin johtanut polku on ollut pitkä ja vaiherikas, ja vaatinut suuria henkisiä ja aineellisia ponnistuksia. Tähän ei olisi päästy ilman 1960-luvun alusta jatkunutta valtiovallan tukea ja panostuksia metsänjalostukseen. Haluankin tässä yhteydessä esittää paikalla oleville maa- ja metsätalousministeriön edustajille tunnustuksen ja kiitoksen siitä tinkimättömyydestä ja kaukonäköisyydestä, jolla valtiolta on vuosikymmenten läpi huolehtinut metsänjalostuksen toimintaedellytyksistä ja korkeatasoisen metsänviljelyaineiston tuottamisesta maassamme.

Viime vuosikymmenen alussa tapahtuneet muutokset, metsänjalostustoiminnan keskittäminen Metsäntutkimuslaitokselle ja Metsänjalostussäätiön muuttuminen nykyiseksi aatteelliseksi metsänjalostuksen edistämissäätiöksi näkyvät tietenkin myös Haapastensyrjässä. Kun aikaisemmin Haapastensyrjä oli puhdas metsänjalostuskeskus, Metsäntutkimuslaitoksessa Haapastensyrjästä on muotoutunut monipuolista tutkimustyötä ja koetoimintaa harjoittava itsenäinen toimipaikka. Nykyisin täällä tehdään perinteisten jalostustöiden lisäksi monenlaista tutkimusta, josta osa ei enää liity metsäpuiden jalostukseen millään tavoin. Haapastensyrjän kova ydin on kuitenkin edelleen käytännön jalostustyössä. Tänne Lopen Läyliäisten kylään ovat keskittyneet Suomen metsänjalostuksen tärkeimmät aineistot. Pluspuut Hangosta Inariin kiertävät kaikki varteoksina Haapastensyrjän kautta. Täällä ne vartetaan ja risteytetään tai siirretään kasvamaan siemenviljelyksille tai kokoelmiin. Monet jalostusohjelman aineistot ovat korvaamattoman arvokkaita myös tutkimukselle. Esimerkkinä mainitsen Helsingin

yliopiston tänä syksynä aloittaman rauduskoivun geenikartoitusprojektin, joka ei olisi ollut mahdollinen ilman täällä Haapastensyrjässä luotuja, pitkälle jalostettuja koivun itsepolytytyslinjoja.

Metsänjalostuksessakaan tärkeimpiä eivät kuitenkaan ole lopulta puut, vaan ihmiset ja heidän osaamisensa. Haapastensyrjän merkitystä metsäpuiden käytännön jalostuksen tieto-aidon pankkina ei voi liikaa korostaa. Vaikka metsänjalostus on säilynyt yliopistolla akateemisena oppiaineena, ei varsinaisiin risteytys-, kukittamis-, ja muihin käytännön jalostuksen erikoistöihin anneta Suomessa koulutusta yhdessäkään oppilaitoksessa. Se erikoisosaaminen ja hiljainen tieto mitä maassamme metsänjalostuksesta on vuosikymmenten mittaan kertynyt, on suurimmalta osin täällä Haapastensyrjässä. Haapastensyrjä voikin kutsua metsänjalostuksen ammattikorkeakouluksi. Käytännön työssä hankitut tiedot ja taidot ovat täällä siirtyneet aina mestareilta kisälleille. Valitettavasti tämä jatkuvuus on vaarantunut näinä aikoina, jolloin rahoituksen leikkaukset ja paineet henkilöstön vähentämiseksi ovat lisääntyneet kaikkialla julkishallinnossa. Vaarana on, että vanhat mestarit vievät osaamisensa mukanaan eläkkeelle, kuten on jo osittain tapahtunutkin. Haapastensyrjän nykyiselle isännälle Metsäntutkimuslaitokselle onkin langennut ainutlaatuinen vastuu käytännön metsänjalostuksen osaamisepohjan säilyttämisestä vaikeiden aikojen yli.

Viisikymmentä vuotta metsänjalostusta Haapastensyrjässä ovat muuttaneet metsätalouttamme kuin huomaamatta. Jalostettujen siementen ja taimien käyttö on vakiintunut itsestään selväksi osaksi metsänviljelyn ketjua. Metsistämme valtaosa uudistetaan nykyisin viljellen, ja niissä kasvaa laadultaan entistä parempia puita, jotka voidaan uudistaa entistä lyhyemmin kiertoajoin. Valiosiemenen markkinoille tulon myötä viljelymetsiemme puuntuotantokyky tulee nousemaan aivan uudelle tasolle.

Juhlien jälkeen Haapastensyrjässä jatkuu työ entiseen tapaan yhä korkealaatuisemman ja kestävämmän viljelyaineiston tuottamiseksi metsänjalostusohjelman puitteissa. Ajan merkit ja uudet haasteet, ennen muuta ilmastonmuutos ja lähivuosikymmen puun kysynnän ennakoitu lisääntyminen merkitsevät sitä, että Haapastensyrjässä tehty metsänjalostustyö on tänään edelleen yhtä ajankohtaista ja tärkeää kuin se oli viisi vuosikymmentä vuotta sitten.